

ביאורים

ניתן להתבונן על מצבם הקשה של עם ישראל בימי הגלות בשני אופנים. אפשר להבליט את הקושי הגדול שבו הם נתונים, וממילא את הטיעון שטענו כלפינו הגויים, ששפלותם של ישראל מבטאת את העובדה, שהקב"ה עזב אותם. אולם ישנה התבוננות אחרת. העובדה שעם ישראל מפוזר בין העמים בכל העולם, וטובל מגזירות נוראיות, ובכל זאת מצליח 'לשרוד' ולהחזיק מעמד, מעידה על כך שהקב"ה שומר על עם ישראל ששונאיהם לא יוכלו להם. הוכחה זו שעם ישראל ומעלתו הגדולה לא יעברו מן העולם, היא הוכחה נוספת שמביא המהר"ל ממצאיאות חיינו, והיא נוספת על ההוכחות השכליות ועל דברי הנבואה.

המהר"ל מוסיף נדבך נוסף. הוא מתייחס לדברי הגמרא שמפרטת איך הקב"ה הציל את עם ישראל מצרות רבות על ידי אנשים שקמו מתוך העם והושיעו את ישראל. המהר"ל מלמד אותנו שמציאות של נס רגיל המתבטא בכך שהקב"ה גורם לאויביו לבטל את גזרותיהם, אינו מבטא באופן מלא את גודל מעלתם של עם ישראל, לעומת זאת, העובדה שאנשים מתוך עם ישראל עשו זאת מצביעה על כך שהקב"ה נתן להם את הכוח הפנימי להתגבר על אויביהם ומעידה על גודל מעלתם.

הרחבות

• מלחמות ישראל והצלתם

שָׁכַל זְמַן שִׁתְּבוּא צָרָה עַל יִשְׂרָאֵל, הוּא יִתְּבַרַךְ מִצִּיל אוֹתָם וְאִינוּ מֵיֵנִיחַ לְכָלֹתָם. "בכל דור ודור עומדים עלינו לכולותינו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם" (הגדה של פסח). הקב"ה מושיע את ישראל, אך ישועה זו נעשית על ידי גיבורי ישראל לדורותיהם, כדברי המהר"ל כאן: "מעמיד להם מצילים, שיהיו נושעים על ידם". בילקוט שמעוני מתבאר שיש דרגות בישועה וככל שהמאמץ המלחמתי גדול יותר כך גדלה מעלת הניצחון והחיבור לה: "ארבעה מלכים מה שתבע זה לא תבע זה... דוד אמר "ארדוף אויבי ואשיגם" [תהילים יח, לח], אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה כן... עמד אסא ואמר: אין בי כח להרוג אלא אני רודף ואתה עושה. אמר הקב"ה: אני עושה כן... עמד יהושפט ואמר: אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא הריני אומר שירה ואתה עושה. אמר ליה הקב"ה: אני עושה כן... עמד חזקיה ואמר: אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא הריני ישן במטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה כן שנאמר "ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור" [מלכים ב, יט, לה]" [שמואל ב, קסג]. מהמדרש עולה שדוד שבחר להילחם היה בעל המעלה הגדולה ביותר, ואילו המלכים שבאו אחריו, היו פחותים ממנו הואיל וביקשו שיעשה להם הקב"ה נס גדול יותר רק מפני שלא היה בכוחם לגלות את אותה גבורה.

לתתם את כל כוחות החיים למען עם ישראל, מתוך ידיעה והכרה ברורה שהכל מהקדוש ברוך הוא, זהו קשר אמיתי ועמוק בין ישראל לאביהם שבשמיים.

הצלת ישראל
בגלותם ע"י
מצילים מתוכם,
מוכיחה על
הקשר הנצחי

וְיִוְתַר מְזָה שְׁמוּעֵיד עַל זֶה הַמּוּחָשׁ, כִּי פֶּאֶשֶׁר נִגְלָה וְנִרְאָה לְפָנֶיךָ שְׁפָלוּת יִשְׂרָאֵל וְיִרְדִּיתָם בֵּין הָאֲמוּת, עַד שְׂאֵי אֶפְשֶׁר שִׁיְהִיה שְׁפָלוּת יִוְתַר מְזָה, וְאֵיךְ יֵשׁ לָהֶם קִיּוּם בֵּין הָאֲרִיזוֹת וְהַנְּמִירִים, אִם לֹא כִּי גְדוֹל הַרוּעָה אֲשֶׁר שׁוֹמְרִים! וְאִם לֹא כִּי מֵאֵת ה' הִיִּתְּהָ זֹאת וְהִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵי כָל בְּאֵי עוֹלָם, אִי אֶפְשֶׁר לְאָמְרָה שִׁיְהִיא לָהּ קִיּוּם לְכָל. וּבִפְרָק קִמָּא דְמִגְלָה (יא, א): אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלְתִּים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם (ויקרא כו, מד). לֹא מֵאֲסָתִים בִּימֵי יוֹנִים, וְלֹא גְעֻלְתִּים בִּימֵי אֶסְפָּסִיאָנוּס קִיסָר, לְכַלְתָּם בִּימֵי הַמֶּן, לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם בִּימֵי מַלְכוּת רְבִיעִית, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם לִימֹת גּוֹג וּמְגוֹג. 'בְּמִתְנִיתָא תָּנָא: לֹא מֵאֲסָתִים, בִּימֵי כְּשָׂדִים, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם דְּנִיָּאל, חֲנַנְיָה, מִיִּשָׁאֵל וְעַזְרִיָּה. וְלֹא גְעֻלְתִּים, בִּימֵי הַמֶּן, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם מְרַדְכִי וְאַסְתָּר. לְכַלְתָּם, בִּימֵי יוֹנִים, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם שְׁמֵעוֹן הַצְּדִיק וּמִתְנִיתָו בֶּן יוֹחָנָן כֶּהֵן גְּדוֹל וְחֲשִׁמוֹנָאִי. לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם, בִּימֵי מַלְכוּת רְבִיעִית, שֶׁהֶעֱמַדְתִּי לָהֶם שֶׁל בֵּית רַבִּי וְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם, לְעֵתִיד לְבּוֹא, שְׂאִין כָּל אָמְרָה וְלִשׁוֹן שׁוֹלְטָת בָּהֶם, עַד כָּאֵן.

הַנֶּה דַּעַת שְׁמוּאֵל בְּפִרוּשׁ הַפְּסוּק הַזֶּה, שֶׁכָּל זְמַן שִׁתְּבוּא צָרָה עַל יִשְׂרָאֵל, הוּא יִתְּבַרַךְ מִצִּיל אוֹתָם וְאִינוּ מֵיֵנִיחַ לְכָלֹתָם, וּמַעֲמִיד לָהֶם מִצִּילִים, שִׁיְהִיו נוֹשָׁעִים עַל יָדָם. וּבְזֶה נִרְאָה בְּגִלוּתָם יוֹתֵר שְׁלֹא מֵאֵס בָּהֶם. וְאֵלּוּ הַצִּיל אוֹתָם הַשֵּׁם יִתְּבַרַךְ, שֶׁנֶּתַן בְּלֵב הַמוֹשְׁלִים עֲלֵיהֶם שְׁלֹא יַעֲשׂוּ לָהֶם דָּבָר, בְּזֶה לֹא נִרְאָה שְׁלֹא מֵאֵס בָּהֶם הַשֵּׁם יִתְּבַרַךְ, אֲבָל כֶּאֱשֶׁר הֶעֱמִיד מִהֶם אֲנָשִׁים, שִׁיְהִיו קְרוּבִים אֶל הַמַּלְכוּת, וְהִיו נְצוּלִים עַל יְדֵיהֶם, בְּזֶה נִרְאָה כִּי לֹא מֵאֵס בָּהֶם הַשֵּׁם יִתְּבַרַךְ, כִּי בְּזֶה נֹדַע כִּי הַהֲצָלָה הִיא בְּעֶצְמָם, וְזוֹהוּ מַעֲלָתָם הָעֲלִיוֹנָה. וְהַבְּרִיתָא מְפָרֵשׁ, שֶׁמַּעֲמִיד הַשֵּׁם יִתְּבַרַךְ לָהֶם בְּנֵי אָדָם בְּכָל מַלְכוּת וּמַלְכוּת מִצִּילִים מִיְּחָדִים, כִּי כַח שֶׁל מַלְכוּת וּמַלְכוּת מִיְּחָד בְּפָנֵי עֶצְמוֹ, וּלְכָךְ מַעֲמִיד הַשֵּׁם יִתְּבַרַךְ לָהֶם בְּכָל מַלְכוּת וּמַלְכוּת בְּפָנֵי עֶצְמוֹ פְּרָסִים, כְּפִי מַה שְׂרָאוּי לְאוֹתוֹ מַלְכוּת וּכְפִי עֲנֵן הַמַּלְכוּת.

גם המוחש מעיד, שלא עזב ה' את ישראל. מצבם השפל של ישראל בין האומות הוא דבר גלוי וידוע. שפלותם מגיעה עד לדיוטה התחנונה, שאין למטה ממנה, אם כן איך בכל זאת יש קיום לישראל בין האומות המשולות לאריות ונמרים, אם לא שגדול הוא הרועה השומרים? קיום ישראל בין האומות הוא דבר פלא בעיני כל באי עולם, ואם לא מאת ה' הייתה זאת, לא הייתה להם תקומה בין האומות. בפרק ראשון של מסכת מגילה, על הפסוק: לא מאסתים ולא געלתים לכולתם להפיר בריתי אתם כי אני ה' אלוהיכם, דרש שמואל, לא מאסתים בימי יוונים, ולא געלתים בימי אספסיינוס קיסר, לכולתם בימי המן, להפיר בריתי איתם בימי מלכות רביעיית, כי אני ה' אלוהיכם לימות גוג ומגוג. 'בברייתא שנינו, לא מאסתים, בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. ולא געלתים, בימי המן, שהעמדתי להם את מרדכי ואסתר. לכולתם, בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק ומתתיהו בן יוחנן כהן גדול ובניו החשמונאים. להפיר בריתי איתם, בימי מלכות רביעיית, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות. כי אני ה' אלוהיכם, לעתיד לבא, שאין כל אומה ולשון שולטת בהם.

שמואל פרש בפסוק זה, שבכל עת שתבוא צרה על עם ישראל, הקב"ה מציל אותם ואינו מניח לאומות לכולתם, אלא מעמיד להם מצילים, שיהיו נושעים על ידם. מציאות מוחשית זו מוכיחה באופן ברור, שהקב"ה לא מאס בישראל בשעת גלותם. אילו הצלת ישראל בגלות הייתה בכך שהקב"ה היה נותן בלב המושלים עליהם שלא יעשו להם רע, לא היה ניכר מזה שהקב"ה לא מאס בישראל, אבל כאשר המלכות גזרת עליהם גזירות קשות, ואנשים הקרובים למלכות פועלים ומצילים אותם, זוהי הוכחה שלא מאס בהם הקב"ה, כי בזה ההצלה מוכחת, כיוון שהיא באה להם על ידי גדוליהם. מכאן שאפילו בשפלותם נמצאה בהם גדולה, וזוהי מעלתם העליונה. לפי הברייתא הקב"ה מעמיד להם בני אדם שמצילים אותם. אותם בני אדם מיוחדים בהתאם למלכות בה הם נמצאים, מכיוון שלכל מלכות יש את הכוחות המיוחדים לה, לכן צריך הקב"ה להעמיד מצילים בכל מלכות ומלכות המתאימים לאותה מלכות.